

צוות החשיבה הדיאלוג הפרייריני

מרכזת

נירה מאי

הקמפוס האקדמי אחוה

חברי הצוות

אילנה ברק | תלפיות - המכללה האקדמית לחינוך חולון
דפנה דינרמן | המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל - חיפה
ציפי זלקוביץ | סמינר הקיבוצים - המכללה לחינוך, לטכנולוגיה ולאמנויות
דוריס טולדנו-קיפה | אורנים - המכללה האקדמית לחינוך
רבקה כחלון-שיין | מכללת לוינסקי לחינוך
אבי נידם | משרד החינוך

רציונל

הרעיון כי דיאלוג מלווה בחשיבה ביקורתית הוא הדרך ההומנית והנכונה לקיום אינטראקציות במרחב של הוראה-למידה תופס מקום חשוב בחשיבה החינוכית העכשווית. דיאלוג כזה עומד בניגוד ליחסים סמכותניים ואנכיים (ורטיקליים). חברי הצוות "הדיאלוג הפרייריני", בוגרי הקורס "דיאלוג מצמיח", נמנים עם מדריכים פדגוגיים ועם בעלי תפקיד בהכשרת מורים. בעקבות השינויים המתרחשים בשדה ("אופק חדש"), והצורך החברתי-חינוכי הקיים במערכת החינוך, ביטאה הקבוצה צורך להעמיק מעשית בדרכי הדיאלוג. הדיאלוג הפרייריני מציע בסיס תאורטי שניתן לבנות עליו פרקטיקה פדגוגית-דידקטית ולבצע תהליכי למידה-הוראה דיאלוגיים באמצעות מעגלי דעת ודרכי הוראה-למידה אלטרנטיביים לקיימים. הצוות הציב לעצמו כיעד מרכזי להכיר לעומק את פרקטיקת מעגל הדעת ולמצוא דרכים נוספות פדגוגיות-דידקטיות המושתתות על הדיאלוג, שיהוו הצעות מעשיות למכשירי מורים ולמורים בפועל.

מטרות

הבנת עקרונות הפדגוגיה הביקורתית והדיאלוגית

- הבנה והבניה של אופנים ואמצעים פדגוגיים-דידקטיים דיאלוגיים;
- ניתוח תוכני למידה-הוראה בדרך של הפדגוגיה הביקורתית בהקשר חברתי ועכשווי;
- בחירת חומרים להוראה ולמידה, וניתוחם בדרך דיאלוגית;
- יצירת מודל (תבנית) ניתוח פדגוגי ביקורתי להוראה של תוכני לימוד;

- מציאת ערוץ למסירת העקרונות והתכנים לקהל הרחב, לשם הכרה והרחבה של מעגל אנשי החינוך המעורבים בדרך הוראה-למידה זו.

תכנית כללית לשנת הלימודים תשע"ד

- הרצה של האתר האינטראקטיבי;
- מציאת דרכים לשותפות אנשי הצוות בעשייה;
- מציאת קהל אוהד;
- חיבור חומרים חדשים לשם הוראה-למידה של פרחי הוראה, סטודנטים שאנו אנשי הצוות באים אתם במגע, כדי לבדוק את הכלי ואת סוג הלמידה.

יעדים שהוצבו לשנת הלימודים תשע"ג

- איתור חומרים מתאימים להוראה ביקורתית ודיאלוגית;
- ניתוח חומרים ותכנים לאור הפדגוגיה הביקורתית הדיאלוגית;
- בניית מודל (תבנית) ניתוח ובירור ביקורתי-דיאלוגי של חומרי למידה, הניתן למסירה ולהוראה;
- מציאת ערוץ הפצה של הדרך והחומרים הפדגוגיים-דידקטיים.

סיכום הפעילות בשנת הלימודים תשע"ג

1. הפעולה הראשונה הייתה לנסח מודל שיסייע ללומד ולמלמד לנתח, לברר ולחקור תוכן לימודי בדרך של הפדגוגיה הביקורתית באמצעות דיאלוג. בפגישה העוקבת נעשה שימוש במודל על יצירה מוכרת לכל החברים, אשר במקור נכתבה באופן ביקורתי והיא נושאת מטרות וערכים חברתיים, חינוכיים, ביקורתיים ודיאלוגיים.
2. עשינו שימוש במודל הביקורתי הדיאלוגי, שחיברנו יחד בצוות, עם היצירה **כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה** מאת שלי אלקיים. המטרה היא למסור ללומדים ולמלמדים מעין דגם של תהליך החקר של הפדגוגיה הביקורתית דיאלוגית של פ' פריירה. במקור פריירה לא פירט ולא הדגים מהי הדרך הדידקטית-ביקורתית הדיאלוגית. הוא כתב את העקרונות התאורטיים של הדיאלוג והביקורת החברתית-חינוכית, דרכי החשיבה, המטרות החברתיות והחינוכיות, אך לא הנחיל דרכי עבודה או פרקטיקה מובחנת, מתוך עיקרון לא לחזור על דרכי השעתוק והדיכוי של החינוך הבנקאי המסרני. פריירה סמך על המורים, ליתר דיוק על המורות, שיוכלו באמצעות עבודת צוות, קבוצה לומדת, לגלות ולזהות תוך כדי עבודה הבנייתית ודיאלוגית את הדרך המתאימה והאמצעים הנכונים, בהתאם לחברה, לזמן ולמטרות הפוליטיות-חינוכיות של התקופה. היצירה הנ"ל נכתבה מתוך כוונות ביקורתיות, לכן היא כל כך מתאימה ליישום ולבדיקת המודל שחיברנו במפגש הראשון בתשע"ג.

3. הקבוצה חשה צורך להפיץ את הידע שצברנו ואת דרכי הלמידה-הוראה שחיברנו בעקבות התאוריה הדיאלוגית של פ' פריירה. הרעיון הראשון שעלה הוא חיבור ספר שבאמצעותו נוכל להגיע לקהל הרחב של מורי מורים ומורים בכיתות. לשם התייעצות הזמנו את אריאלה גדרון. שקלנו את היתרונות והחסרונות של ספר. אריאלה הציעה שנקים אתר אינטראקטיבי ברשת. לא יכולנו לדיוק בפרטים בגלל חוסר ידע בנושא. לכן, ההמלצה הייתה לפנות לסמדר בר-טל, ראש המדור לסביבות הוראה ולמידה מקוונות במופ"ת. בינתיים כבר פנינו לסמדר וגם התקיימה פגישה פורייה מאוד עם איש מחשבים ממופ"ת הבונה סוג כזה של אתרים - ג'יי הורוויץ. היה ברור כי אתר מסוג זה משקף הלימה בין תוכן לצורה. דרכו ניתן לפנות לקהל רחב של מדריכים פדגוגיים ואנשי חינוך העוסקים ב"איך" - איך מתרגמים תאוריות פדגוגיות למעשים דידקטיים. מכיוון שהתאוריה הפדגוגית של פריירה אינה מגישה דרכי התמודדות דידקטיות, חייבים לתרגם את התאוריה הדיאלוגית למעשים, ואין דרך מתאימה מדיאלוג באמצעות המדיה. כלומר, הדימוי היה של אתר שירכז חומרים שעובדו על ידי הצוות, חומר תאורטי לקריאה, ויהווה מעין פורום שיאפשר דיאלוג בין אנשי המקצוע, ואף סטודנטים בשדה החינוכי, על התנסויות בשטח, שאלות, תגובות ועוד.

4. התקיימה פגישה עם ג'יי, שנשאה אופן תוכני בעיקר, אך בין החברים עלו גם שאלות ודילמות בנוגע לתחזוקתו של אתר אינטראקטיבי (בעיות של זמן, מידת ההתחייבות וכו'). היו גם חברים בצוות שהתקשו לוותר על הרעיון של הספר.

הצענו לשקול מחדש את רעיון הספר, רעיון האתר ודרכי הפעלתו בשנה הקרובה. בפגישה שהתקיימה עם סמדר בר-טל וצוות הטכנולוגיה הגענו למסקנה שרעיון אחד לא מבטל את האחר. הסיכום היה לפתוח ב'שלובים' קבוצת דיון ומקום להפצת חומרים ותוצרים של הצוות.

פעילויות מיוחדות

הזמנו להתייעצות ד"ר אריאלה גדרון מהוצאת הספרים של מופ"ת וג'יי הורוויץ, חבר בצוות הטכנולוגי של מופ"ת. אריאלה וג'יי עזרו לנו להגיע להחלטה בנוגע לערוץ הפצת החומרים שעבדנו עליהם בצוות.

תוצרים

• מודל בירור וניתוח תוכני למידה בדרך של דיאלוג ביקורתי

שלב א' (לאחר היכרות עם הטקסט) - הצפת העובדות כפי שאנו זוכרים אותן: מתוך הגישה הפריירינית, במעגלי דעת מעלים ידע ידוע או זיכרון על הידע שברשותנו, כפי שנלמד או לפי ההתנסות קודמת. המטרה היא לדעת מהו הידע שברשותנו בנושא מסוים, להחיות את הזיכרון, כדי לבדוק בשלב השני איך הידע הזה הופנם, ומה היו המטרות של מי שזימן לנו את גוף הידע כפי שאנו זוכרים אותו. האם היו אינטרסים נסתרים שנזכור את גוף הידע הזה כפי שאנו מחזיקים בו? מה הייתה האידאולוגיה שבבסיס הוראה-למידה זו? עם מי מוטב שנלמד עובדות אלה ולא אחרות? אתנו? עם תפיסה הגמונית של תקופה מסוימת? האם אי פעם בדקנו את הידע שידוע לנו?

קיימנו מעגל דעת על סיפור יוסף. כולנו תרמנו עובדות שידועות לנו ובדקנו אותן, הטלנו ספק, ביררנו מניעים אידאולוגיים ועוד.

שלב ב' - שלב הספק - כדאי לבדוק את מקורות הידע, האם הוא רחב, מצומצם, מה אהבתם? מה ילדים אוהבים כפי שהוא?

למה בחרו לספר לנו את סיפור יוסף? הרי לא את כל הסיפורים מן התורה סיפרו לנו.

המורה שואלת את עצמה למה תרצה ללמד את הסיפור.

למה התנ"ך בחר להביא סיפור זה? ללמוד שהמשפחה היא חשובה? שנלמד שיש גם חיים קשים? אולי ענייני ירושה? כדי להכיר את המושג הון משפחתי ומה הוא עושה למשפחות? צודק, לא צודק? האם העולם שוויוני? איך נוצר אי-שוויון?

סיפורי אחים פותחים את התנ"ך, ויש לנו את סיפורי יצחק ועשו ותפקיד ההורים. הדרמה המשפחתית מטרתה ללמד משהו. להנחיל ערכים? אילו? האם החברה מודאגת יותר ממקומו של ההון ולידי מי הוא יעבור, מאשר לאחוה וסולידריות בין אחים?

שלב ג' - ניתוח האידיאולוגיה והטלת בקורת - למה רצו שנדע? מה היו העקרונות לאור התקופה שנכתב ומה הרלוונטיות לימינו?

אם חשבו שלא לזה הכוח, מה צריך האדם לעשות? תפקיד המורה להעלות ולייצר דילמות לדיאלוג ביקורתי.

שלב ד' - הרפלקציה על הרפלקציה - איך הדברים משפיעים עלינו? מה רצו שנדע? איך עכשיו, במהלך מעגל הדעת, משפיעה עלינו הרפלקציה?

כשנעשינו מודעים לידע שלנו, מה גילינו על עצמנו ועל מי שלימד אותנו?

איך משפיעה הרפלקציה על הידע שלנו?

גילינו שיש פער בין הידע האינטואיטיבי והמקור:

רצו לעמעם מעט את השנאה בין האחים כי זה לא יפה. מחנכינו לא רצו שנלמד לשנוא את האחים, את העם שלנו. אחרים זה בסדר? בית הספר מעדן קונפליקטים ומחפש השטחה של החברה.

ההשפעה של הרפלקציה היא לקחת את הדברים וללמוד מחדש.

שלב ה' - לאחר שחקרנו אנו עושים בדיקת ידע חדש - איזה ידע חדש יש לנו? מה עלינו ללמוד מחדש, לברר, לחקור?

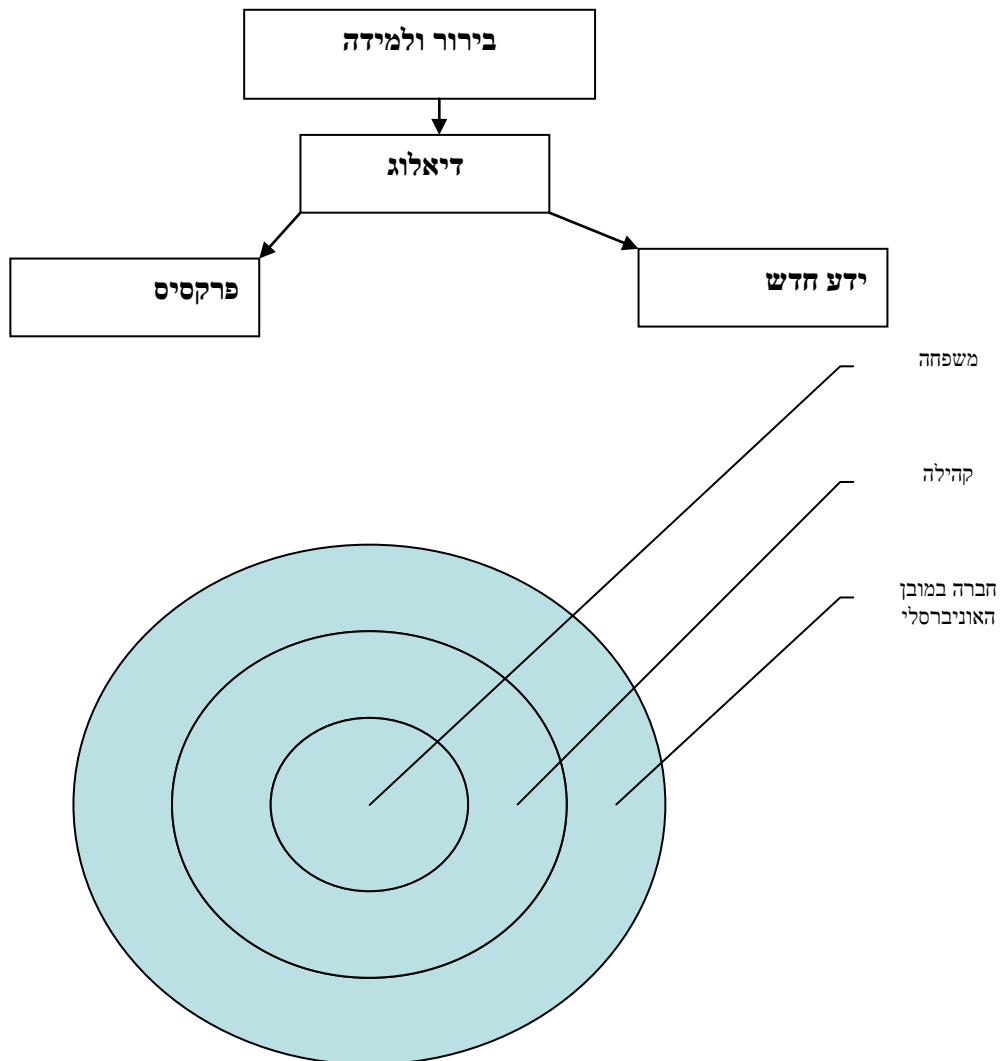
מהו הידע החדש שניצור במעגל הדעת ולאחר החקר?

שני מצבים אלה באים בזה אחר זה.

יש לנו רפלקציה שעוזרת לנו להתמודד עם ידע חדש - מה רלוונטי? האם תמיד יש בין אחים יחסי אהבה/שנאה כתוצאה מתחרות, חיפוש אחרי כבוד, כסף וירושה? הביקורת טוביל אותנו לאלטרנטיבות הומניות יותר, כמו סולידריות, עזרה הדדית, אמפתיה, חום ואהבה, חמלה ושיתוף. המשפחה כמעגל ראשון, הקהילה מעגל שני, החברה מעגל שלישי - אוניברסלי.

מצב המודעות לידע

כך תפס פריירה את מעגל ההתייחסות שלנו לאידאולוגיה ולערכים, לבעיות שמאתגרות אותנו, מן הקרוב ביותר לרחוק.

מודל אלטרנטיבי

הצבת בעיה - להביא סיפור ולהציב, בחירת הבעיה.

הגדרת הבעיה - כאן נוצרים חילוקי דעות. הדיסציפלינה והמתודולוגיה שנשתמש בהן יהיו בסעיף זה.

ניתוח הבעיה - לפרק אותה, לדון בה - איך סיפרו, מה אנחנו זוכרים.

הצעת פתרונות - רלוונטיות, מחוץ לקופסה, ביקורתיים, משוחררים מדעות קדומות ומאינטרסים שעברו בשעתוק, מונחים אידאולוגית, ערכים.

רפלקציה על התהליך - יצירה של ידע חדש, שלא עבר שעתוק, לא כפוי עלינו, משוחרר ומעורר תקווה, הומני, דמוקרטי, מעצב זהות.

הצעה לעיבוד - כשהעכבר והנחש נפגשו לראשונה מאת שלי אלקיים, איורים של יוסי

אבולעפיה.

במפגש ננסח מודל עבור חוברת פדגוגיה דיאלוגית ביקורתית. המודל אמור להנחות את המרצים-מדריכים פדגוגיים בדרכם להנחיל עקרונות של הפדגוגיה הדיאלוגית והביקורתית לסטודנטים המתכשרים להוראה. זמן פעילות - 90 דקות בערך.

1. קריאת הסיפור במעגל (ארגון מרחב הלמידה בצורת מעגל מאפשר יצירת אינטימיות

ומסגרת נכונה לקיום דיאלוג) - קריאה של היצירה בקול.

2. התחלת הדיאלוג - שיחה על התרשמויות מן הסיפור, לא מעובדות עדיין.

כדי לקדם דיאלוג על הטקסט, נקרא את הסיפור ונשוחח ללא הנחיות,

או לחלופין, בעזרת שאלה פתוחה ומאפשרת כמו: מה יש בסיפור הזה?

איפה הסיפור הזה פוגש אתכם?

מה הוא אומר לכם?

ניתוח היצירה - בכל קבוצה שלומדת דרך דיאלוג ממנים חבר שמתעד את השאלות/נושאים

שעולים. זה יכול להיות על הלוח או על דף, במחשב, ועוד.

בקשת סימוכין לדברים שעלו, מתוך הטקסט:

איפה בסיפור זה נמצא?

מאיפה אתם יודעים את זה?

איפה ראית את זה בסיפור?

האם זו הייתה התרשמותך?

זו הנחה? השערה?

העלאת הרעיונות העיקריים הקיימים ביצירה.

רפלקציה על התהליך - רעיונות מובילים, למידה חדשה, רעיונות בולטים, יכולת הקשבה לרעיונות מנוגדים, התמודדות עם חוסר הסכמה. הבחנה בין רעיונות ביקורתיים לבין רעיונות שמרניים יותר. הערכת ההשלכות של הרעיונות על חינוך. איך הם באים לידי ביטוי בחינוך בבתי הספר? מהם הערכים שרעיונות ביקורתיים ורעיונות שמרניים יותר מנחילים ללומד?

3. פעילות יצירתית התנסותית - הקבוצה הלומדת מתחלקת לתת-קבוצות של ארבעה-חמישה

משתתפים. כל קבוצה מתבקשת:

- לתאר את חלקי הסיפור או את כולו באופן יצירתי: ציור, פוסטר, קולז', תאטרון, ריקוד, פיסול אנושי.
  - לתת שם לייצוגים/ליצירות.
  - לקיים דיון על משמעויות השמות, וכך לקיים דיאלוג ביקורתי על היצירה. הדיון יעסוק גם בהשלכות הקונטקסטואליות של היצירה: האם היצירה מבטאה רעיונות קיימים בחברה? האם יש ביניהם רעיונות בעלי כוח משחרר או להפך - האם קיימים רעיונות דכאוניים בדיון? באיזו מידה קיימת בחברה שלנו סובלנות לרעיונות שעלו בקבוצה? איך מתמודדים עם רעיונות השנויים במחלוקת?
- הקבוצה הדיאלוגית אמורה להציג מספר רב של קולות אפשריים הקיימים בחברה הישראלית או אחרת, ולקיים שיח בין פרשנויות.

4. **פעילות כתיבה יצירתית** - קבוצות קטנות מתארגנות לכתובת המשך/סוף לסיפור.
5. **דיון** - על ההשלכות והמשמעויות שמזמנות היצירות השונות שהן תוצר עבודתם של הסטודנטים הלומדים. קיום דיאלוג סביב רעיונות המבטאים הסכמה או ניגוד ביניהם, בדיקת ההשלכות של הסיפורים שנכתבו כסוף לסיפור **כשהעכבר והנחש נפגשו לראשונה**.

• **רפלקציה על תהליך הלמידה**

הדיאלוג כאמצעי לחשיפה ביקורתית של הדבר:
אילו ערכים באים לידי ביטוי בדיון? אילו רמות חשיבה נחשפות?
מהו המסר לסטודנט הלומד? חשיפת הקשר בין דרכי למידה דיאלוגית ביקורתית לבין שיטת ממשל דמוקרטית, חברה פלורליסטית.
מה עושה לחברה ריבוי של פרשנויות?

6. **מושגי יסוד ביצירה** - המלמד והלומדים מסמנים מושגי יסוד ביצירה.
7. **דיון** - אילו תכונות מפתחת דרך למידה דיאלוגית ביקורתית אצל הלומד?
אילו תכונות מתפתחות אצל הלומד שאינן מקיים דיאלוג דמוקרטי ביקורתי? מהן התכונות הנדרשות מן המלמד בדרך דיאלוגית?
כתבו: רבקה שיין-כחלון ונירה מאי

בסימן אישי

השנה הייתה שנה של קציר. הצוות התאפיין בשפה משותפת וידע משותף, לכן יכולנו להתחבר לעשייה. בניית המודלים וניתוח חומרי הוראה-למידה היו התנסויות פוריות וברוכות. כולנו תקווה שנשכיל להגיע לקהל רחב יותר של שותפים בדרך ובחשיבה החינוכית.